

переконливої інтерпретації “політичного шарварку” в Україні. За допомогою постмодерністських прийомів гротеску, маскуванню, шаржування, містифікації, пародіювання письменника досить критично і відверто розкриває моральні і професійні вади українського політикуму, розширюючи сатиричний дискурс роману. Так, номінуючи персонажів, вона порушує нормативні словотвірні техніки (Н. Бербер), творячи каламбури (Роман Смердний, брати Кабачники, Сашко Буй-Тур-Чинов, Віктор Мертвечук, діва Інна Деві Христос Богоявленська, Леонід Крав-Чув, Серж Кідалов), прізвиська (Папа, Піня, Пліховшек, Скоморох), експресивні імена і прізвища (Мітя Якунович, Всесвят Тискун, Ґеник Чревоненко, Олександр Холод, Давид Зубанія Великий, Грицько Пустомельченко), які репрезентують не лише комічні реалії чи асоціативно смислові сейми, але й набувають символічного значення.

Іронічний модус розповіді увиразнюється через складні інтертекстуальні ігри, коли у наративну структуру роману авторка вводить чужий текст, як скажімо, з “Жанни д’Арк” І. Кошелівця чи “Парфюмера” П. Зюскінда, або уявні розмови Улі З Богом. Численні “тексти в текстах” руйнують межі між мовленням авторки і персонажів, демонструючи багаторівневу конструкцію роману М. Матіос, у якій окремі сюжетні фрагменти творять органічну цілість. Її не руйнують навіть сюрреалістичні модифікації часопросторових координат, які трактуємо як основні засоби моделювання художньої дійсності в романі, а також образу особистості в контексті соціально-історичних зламів України початку ХХІ століття.

Складна взаємодія жанрових і стильових елементів у сатиричному романі “Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів” засвідчує високий рівень синкретичного мислення М. Матіос, яке забезпечило письменниці неповторність її голосу в ідейно-естетичному культуропросторі сучасної доби [3, 14].

Література

1. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
2. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2006. – 136 с.
3. Насмінчук І.А. Проза Марії Матіос: особливості індивідуального стилю : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.01.01 / І.А. Насмінчук; Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – 16 с.
4. Філоненко С.О. “Юля косу носить”: гендерні стереотипи в сучасній політичній сатирі / С.О. Філоненко // Слово і Час. – 2007. – № 11. – С. 62–73.

Брадзіхіна А.В.,

кандыдат філалагічных навук,

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны

АДМЕТНАСЦІ ВЫВУЧЭННЯ БУРЛЕСКНА-ТРАВЕСЦІЙНАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ

Бурлескна-травесцыйныя творы, досыць папулярныя ў еўрапейскім мастацтве слова яшчэ з эпохі Адраджэння, не часта трапляюць у спіс класічных, і пагатоў – у навучальныя праграмы агульнадукацыйных школ. Сярод даволі значнай колькасці тэкстаў з прыкметамі бурлеска (ананімных твораў “Уваскрэсенне Хрыстова”, “У Бэтлееме, убогім доме”, “Казанне руске схізматычне”; “Панскае ігрышча” Ф. Тапчэўскага, “Энеіда навыварат” В. Равінскага, “Тарас на Парнасе” К. Враніцына і інш.) статус хрэстаматыйных у беларускай літаратуры набылі толькі апошнія дзве названыя паэмы. Абедзве вывучаюцца ў дзявятым класе агульнадукацыйнай школы, на вивучэнне кожнай адведзена адна гадзіна.

Гэтыя невялікія і на першы погляд нескладаныя творы насамрэч выклікаюць у школьнікаў шэраг сур'ёзных цяжкасцей ва ўспрыманні тэксту і адекватным разуменні ідэяна-эстэтычнага зместу. І першая складанасць звязана якраз з травесційна-бурлескнай прыродай паэм. Нягледзячы на тое, што праграма па літаратуры пры вывучэнні твора “Энеіда наываварат” патрабуе азнаямлення вучняў з ключавымі для карэктнай інтэрпрэтацыі тэксту паняццямі “бурлеск” і “травесція”, а ў часе працы над паэмай “Тарас на Парнасе” – іх паглыблення, у сучасным падручніку па беларускай літаратуры для дзявятага класа не падаецца іх карэктнай дэфініцыі. Так, не ўказана родава-відавая сувязь паміж тэрмінамі, а травесція звужаецца да элементарнага пераапанання (тэатральнай яго трактоўкі). Дзеля справядлівамсці зазначым, што ў падручніку па беларускай літаратуры для агульнаадукацыйных школ 2006 года выдання гэтыя азначэнні адсутнічалі ўвогуле.

Як бачым, пры вывучэнні паэм “Энеіда наываварат” і “Тарас на Парнасе” выключная роля належыць грунтоўнаму тлумачэнню абазначаных вышэй паняццяў, што рэалізуецца на ўступным этапе вывучэння тэкстаў у выглядзе такога метадычнага прыёму, як тэарэтычная даведка, спалучаная або з запісам тэзісаў, або з графічнымі формамі работы (складаннем апорнай схемы, канцэптуальнай табліцы і інш.). Настаўніку неабходна звярнуць увагу на тое, што паэмы цесна знітаваны з традыцыямі народнай смехавой культуры, патлумачыць асноўныя кампаненты механізму ўзнікнення смеху як з’явы (разыходжанне рэальных якасцей аб’екта з нашымі ўяўленнямі пра яго, адхіленне ад нормы [Гл. 1, 164]) і паказаць, што, будучы разнавіднасцю камічнага, бурлеск грунтуецца на неадпаведнасці формы зместу. Калі высокі змест перадаецца з дапамогай зніжаных моўных сродкаў, мы маем справу з травесціяй. Увасабленне нізкага зместу ў высокім стылі называецца іроікамізмам. Іншымі словамі, варта падкрэсліць незвычайнае стылістычнае афармленне паэм, яго адхіленне ад нормы сярэднестатыстычнага тагачаснага моўнага носьбіта, што і выклікае смех у рэцыпіента. Як паказвае практыка, у выніку адсутнасці на ўроку такога тэарэтычнага акцэнта зніжаная лексіка, прастамоўныя выразы, вульгарызмы, якімі поўніцца тэкст абодвух твораў (“Энеіда наываварат”: *“аддроддзя панскага”* [2, 65], *“са ўсіх глуздоў іх сцебану”* [2, 66], *“са страху й нюні распусціў”* [2, 66], *“Прыйшла Венера і завывла / саплямі змазала ўсё рыла”* [2, 66] і інш.; “Тарас на Парнасе”: *“Разавіў зяпу і глядзеў”* [2, 16], *“Во перад люстрам задам меліць”* [2, 18], *“Пусціўся, стары хрэн, у пляс”* [2, 20], *“гарэлкі насцябаўся”* [2, 20] і інш.), ва ўмовах сітуацыі білінгвізму ўспрымаюцца вучнямі як шараговыя, як тагачасная “простая сялянская беларуская мова”, што недапушчальна.

У вызначэнні жанравай структуры “Энеіды наываварат” В. Равінскага немалаважнае значэнне мае і яе парадыйны характар, а таму на ўступным этапе вывучэння твора неабходна акрэсліць яго сувязь з паэмай “Энеіда” Вергілія пры дапамозе гісторыка-культурнага каментара, апераджальных заданняў (паведамленняў вучняў, мультымедыя-прэзентацый і да т. п.), выбарчнага чытання артыкула падручніка ці іншых прыёмаў і форм работы. Такое ўсведамленне асаблівасцей камізму ў творы дазволіць пераадолець закладзеную савецкім літаратуразнаўствам заганныя традыцыю трактоўкі твора як сатырычнай паэмы, яе выключна выкрывальніцкага пафасу ў дачыненні да вышэйшых слаёў тагачаснага грамадства.

Яшчэ складаней сітуацыя з вызначэннем жанру “Тараса на Парнасе”, які ў школьных падручніках застаецца нявызначаным: указваецца толькі блізкасць кампазіцыі твора да народных казак і тое, што ён *“не з’яўляецца цалкам бурлескным творам. <...> Бурлеск выкарыстоўваецца толькі часткова, як сатырычны прыём у абмалёўцы багоў”* [3, 117]. Разам з тым у паэме выразна выяўлены асноўныя прыкметы бурлеска і ў іншых сюжэтных частках: ля падножка Парнаса гаворка ідзе пра высокую тэму пасмяротнага ўшанавання памяці літаратараў, якая ўвасабляецца хараткэрным зніжаным стылем: *“Гатоў адзін другога з’есць, / Бо кожны морду ўперад сучець, / Каб першым на гару ўзлесець”* [2, 16]. Увогуле, палітра форм мадыфікацыі смеху ў творах надзвычай разнастайная: гіпербала, гратэск, інвектыва, сарказм, жарт, іронія, сітуацыйны камізм і інш. Прычым сярод інструментаў камізму аўтараў прысутнічаюць і больш тонкія сродкі, разлічаныя на адукаванага чытача. Так, у “Энеідзе наываварат” чытаем: *“Калі хто відзеў, як*

Бакціха / Нямецка піва задаець, / Яко яно падьме ліха, / Запеніцца ды розна прэць, – / От так і мора заравела, / Бублілась, пенілась, шумела” [2, с. 66]. Відавочна, што тут В. Равінскі з мэтай выклікаць смех у рэцыпіента дэманстратыўна парушае прынцып пабудовы класічных тропаў, заснаваны на ўзвелічэнні. Пазней М. Валашын прама сфармулюе тэзіс пра тое, што піва можна параўнаць з морам, але мора нельга параўнаць з півам.

Да прыкмет бурлеска адносіцца і падкрэсленая ўвага да цялеснасці, выяўленая ў абедзвюх паэмах праз дэталёвыя фізіялагічныя карціны паглынання ежы і пітва (у тым ліку трункаў) і праз прыём буфанады з яе ўвагай да грубага камізму: *“Эней спалохаўся, усхадзіўся. / Матуз ад портак аж зваліўся”* [2, 66] (*“Энеіда навыварат”*). Шматлікія апісанні бясед-застолляў, этнаграфічныя падрабязнасці, бытавыя сцэны абумоўліваюць наяўнасць вялікай колькасці незразумелых сучасным дзецям слоў, што, у сваю чаргу, стварае яшчэ адну складанасць пры ўспрыманні згаданых бурлескна-травесцыйных тэкстаў. Менавіта таму слоўніковая работа (лексічная даведка) патрабуецца ў гэтым выпадку не толькі на арыенціровачным этапе вывучэння твора, але і на ўступным, а таксама на этапе яго аналізу. Прычым самым эфектыўным спосабам тлумачэння гістарызмаў (прадметаў адзення, посуду, страў і да т. п.) з’яўляецца дэманстрацыя – выява рэчы, якая знікла з ужытку. Калі ў дадатак улічыць неабходнасць і гісторыка-культурнага каментару, звязанага з наяўнасцю ў творы антычных багоў і герояў, а таксама з гісторыяй атрыбуцыі твораў, то можна сцвярджаць, што пры вывучэнні паэм мэтазгодным будзе зварот да каменціраванага чытання як спосабу знаёмства з тэкстам. Апошняя пры вывучэнні эпічных твораў часцей выкарыстоўваецца як паўторнае, выключэнне складаюць хіба цяжкія для ўспрымання вучняў творы старажытнай літаратуры.

Такім чынам, вывучэнне травесцыйна-бурлескнай літаратуры ў сярэдняй школе мае ўласную спецыфіку, у некаторых момантах прынцыпова адрозную ад метадыкі вывучэння эпасу, да якога паэмы *“Энеіда навыварат”* В. Равінскага і *“Тарас на Парнасе”* К. Вераніцына і належаць.

Літаратура

1. Боров Ю. Эстетика. В 2-х т. Т. 1 / Ю. Боров. – 5-е изд., допол. – Смоленск : Русич, 1997. – 576 с.
2. Беларуская літаратура XIX стагоддзя : хрэстаматыя : вучэбны дапаможнік [для студэнтаў філал. спец. ВНУ] / склад. і аўт. камент. А.А. Лойка, В.П. Рагойша. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1988. – 487 с.
3. Беларуская літаратура : вучэб. дапам. для 9-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. і рус. мовамі навучання / В. П. Рагойша [і інш.] ; пад рэд. В. П. Рагойшы. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2011. – 320 с.

Вавринюк Т.І.
Кривий Ріг

МОВНІ ЗАСОБИ КОМІЧНОГО В РОМАНІ Ю. АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА»

Комічне як спосіб авторскаго світосприйняття є однією з головних рис сучасного постмодерної літератури, яскравим зразком якої є роман Ю. Андруховича *«Московіада»*. Майстерно маневруючи між гумором та сарказмом, автор зображує повсякденне реальне життя як театр абсурду і спонукає читача до глобальної переоцінки цінностей. Мета нашого дослідження – виявити мовні засоби комічного в романі, розкрити їх реалізації та функції. Комічне, як спосіб емоційного реагування людства на негативні явища дійсності, співвідноситься з такими поняттями, як усмішка, жарт, іронія, гумор, чорний гумор, гротеск, сарказм, карикатура, інвектива [3, 369].